

te prema tome, »na svaki način izgubljeni sin« (*La Dissémination*, 167). 2. Nikako nije slučajno što se poreklo pisma trpa u mit, u mit o Teuth, jer je ono, daleko od toga da bude predmet neke nauke, samo ispričana istorija, ponavljiva priča. »Veza pisma sa mitom je zapravo njegova oprečnost znanju i to naročito znanju koje se crpi samo po sebi, samo za sebe« (*La Dissemination*, 83).

3. Pismo se suprotstavlja *logosu* kao privid istini, i nije čudo što postoji nepoverenje prema pismu, iz istih razloga kao i prema sofistima. Platon suprotstavlja dva sećanja: dobro i loše: *mnémi* i *hypomnesis*, živo sećanje, podsećanje ili prisjećanje ili unutrašnje sećanje, ili prisutnost u sebi, a, s druge strane, jedno vanjsko sećanje, mrtvo, koje oponaša apsolutno znanje i koje se zove pismo. Pre bi valjalo lišiti se pisma, ne upotrebiti nikada taj *farmakon*, taj lek koji trenutno ublažava slabosti dobrog sećanja, sećanja o samom sebi, jer »pod izgovorom da nadoknuđuje sećanje, pismo čini još zaboravnijim« (*La Dissemination*, 113); ono »pomera« i »istražuje« zlo.

Zaključak: nije li bolje — kad *farmakon* podseća, homonimijom koja nije mogla izmaći Platona, na *farmakos*, termin ne samo za vraća, nego i krvica za sve — proterati *farmakos*, *farmakoni* pismo van grada?

B) RUSO

Ruso razlikuje dva pisma: dobro i loše; prvo, ne gromatološko, nego pneumološko, može se nazvati pismom samo kroz metaforu: ono je »snimljeni« glas: »Prirodni zakon... je još urezan u ljudsko srce neizbrisivim slovima... I upravo tu mu on više...« (*La Dissemination*, 29). Pismo, zvano metaforičko, (ali koje se afirmaše, nužno crpeći s izvora lošeg pisma koje osuduje), »prirodno, božansko i živo pismo« je obožavano, dok se, nasuprot, »u Ogledu o porijeklu jezika osuduje prikazivačko pisanje, izgubljeno, drugotno, zasnovano...« (*O gramatologiji*, 26).

C) De Sosir

Za De Sosira, kao i za Platona i Rusoa, pismo ima jednu suženu i izvedenu ulogu: »Jezik i pismo jesu sistemi odvojeni od znakova; jedinstveni razlog postojanja drugog jest predstaviti prvi« (*O gramatologiji*, 46; podvlačenje reči je Deridin), ali De Sosir, za razliku od Platona, ne priznaje pismu čak ni svojstvo da bude nabedeno za slučnost sa *farmakonom*, jer ga asimilira sa vodom »njopasnijeg, najpodmuklijeg i najpostojanjeg« onečišćenja (*O gramatologiji*, 48) koje neprestano napada ili ugrožava čistotu jezika: »Zaraženost pismom, ili prijetnja pismu, otkriva se s naglaskom moraliziranja i propovijedi kod ženevskog lingvista« (*O gramatologiji*, 48). One koji se ne bi osvrtnuli na taj moralizatorski ton podsetimo na formulaciju iz *Kursa*: »Pismo zastire pogled jeziku: ono nije odjeća, nego prerušavanje« (*O gramatologiji*, 48).

D) LEVI-STROS

Nemojmo se čuditi što Levi-Stros u *Tužnim tropima*, sa uzbudnjem koje njegov učitelj Russo ne bi osudio, opisuje onaj »čudni dogadaj« kad mudre Nambikware ostaju verne prirodnom stanju, hrabro se suprotstavljajući svojim poglavicama koje su hteli da u njihova sela uvedu iskvarenost, to jest civilizaciju i pismo. Otkud taj otpor mudrih? Otuda, kaže Levi-Stros, što su »oni nejasno počinjali shvaćati da se u njih uvlači istovremeno pismonost i podmuklost« (*O gramatologiji*, 178).

Zapad je sumnjičio, ponižavao, osudjivao pismo u onoj meri u kojoj je »zapadnjačka tradicija pismo, slova, uvijek smatrala ti-jelom i materijom izvanjskим duhu, riječi i logosu« (*O gramatologiji*, 48). Ta tradicija je tako stara, a naročito tako jaka, da je Deridin rad, uprkos odredenom proboru, po našem mišljenju nepovratnom, u savremenom filozofskom i književnom polju, ne samo pokrenuo protiv njega otpor pobornika tradicije, nego se sada sukobljava i sa onim što doista treba nazvati *realcijom* u redovima izvesnih osoba koje su se najpre oholo opredeljavale za njega. Tako F. Solers, komentarišući »Zakone«, njegovog poslednjeg dela, izjavljuje: »A zatim, za mene je bilo bitno vratiti *glas*, glasove, množinu glasova, u jednoj jasnoj muzičkoj nameiri, a to je podići mrvtački poklopac sa pisma, pokazati da ništa nije rečeno ako ništa nije pevano« (*Politique Hebdo* od 6. jula 1972, br. 36, 22).

(1) Jedino Valeri bez sumnje..., ali ta studija je bila završena 15. avgusta 1972, te prema tome pre objavljanja *Marges*. Upućujemo čitaoca na tekst koji je Derida posvetio »izvorima Valerija«.

Sa francuskog:
Ljiljana Cvjetić-Karadžić

dekonstrukcija i marksistička kritika filozofije

(povodom jednog čitanja hegela: **margine filozofije**)

kristin-bisi gliksman

»Naravno, prema onome što na početku priča Postanje gde presveto Pismo obraduje poreklo sveta, nalazimo da je, pre svega, progovorila žena, to jest preraskošna Eva, kada je odgovorila na pitanje davola: »Mi jedemo voće sa drveća u raju, ali za voće sa drvetu u sredini raja Bog nam je zapovedio da ga nikako ne jedemo i da ga ne dotičemo zbog opasnosti da slučajno ne umremo«. Ali iako u Svetom pismu stoji da je prva progovorila žena, ipak je razumije verovati da je prvi progovor muškarac; a zamisliti da je jedan tako slavan čin ljudskog roda započeo pre u ženi, nego u muškarцу, jeste nepriličnost.«

Dante, *O govoru*, I. V.

Govor o stalno zaboravljanom, ali uvek obnavljanim poreklu u kome »čovek bez majke« prisvaja jedini jezik koji je dostojan »ljudskog roda«; um, početnu razdeoču gde se zameće čitav niz saučesništva što brazdaju polje filozofije, iscravajući joj likove — prisvajanje i naredivanje — označavajući tako drugost: ženu, »tu nepriličnost«. O tome svedoči ono ponavljanje koje usmerava transcendentalnu filozofiju u traganju za antropologijom da napravi osrvt »O naravi pola«:

»Žena se ne opire domaćem ratu u kome je jezik njen oružje i u tom smislu joj je priroda podarila sposobnost za brbljanje i onu strastvenu gorljivost koja razoružava muškarca.«²

Dakle, ako je sada reč o udaranju u »bubnjić« filozofije, onda to ne bi bio »običan domaći rat«, samo dejstvo jedne »strastvene gorljivosti« koja se gubi u lutanjima lude spontanosti, nego pre radikalna kritika jedne idealističke prakse i oslonaca koje joj pruža neka institucija u krizi. Pa neka i mora da se neizbežno susretnе sa radom Žaka Deride u svojoj neuraličnoj tački: razgradnja transcendentalnog motiva u svim njegovim oblicima³ je ono što je »i« iz naslova želeso ovde da sugerise. Naravno, bilo bi rizično uspostaviti, čak pretpostaviti neku vezu između Deridinih tekstova i marksističke prakse i kritike filozofije. Recimo da »i« ove mora da se shvati kao *stanovište*, skica jednog *teorijskog kontarpunkta* koji razdvaja iskazanike i »kaleme« teksta da bi ga obradivao na svojim »marginama«.

Toj subverzivnoj prečici postojećih kodova naše kulture koja počnu višesrskih provala i rada pisma, ugrožava *iluziju* filozofije o samoj sebi, Derida je dao ime »razgradnja«. Razgradnja, kao razbijanje u komade »logocentrizma« i »falocentrizma«, ne bi mogla da se postavoti sa statusom neke kritike (u marksističkom smislu) »Kritike političke ekonomije«, s tim što joj isto tako nije ni strana. Ambivalentni odnos, sastavljen od razlika i poklapanja: »logocentrizam je takođe u suštini idealizma. On je potka idealizma... Ali, naravno, logocentrizam je širi posjam od idealizma kome služi kao tesna osnova«.⁴

Od tada taj odnos identiteta/razlike pogoda mnoge upotrebljene kategorije — koje nisu bes odredenog odnosa sa marksističkim pojmovima: strategija, položaji, preokretanje, pomeranje, hijerarhija parova, agonističko polje...⁵ Ali taj odnos obuhvata, takođe, jedno drugo polje »izvan« svake teze, svake diskurzivnosti, i uzeto u rad »privida«, a to su »neodlučivi«: razlika, proredovanje, rasejavanje, kalemljenje, oznaka, margina, farmakon, himen... Ova konstitutivna udvojenost (dvostruka raspoređenja scena/pismo...) razgradnje pokazuje se neodvojivom od Deridinog položaja prema filozofiji: smestiti se na »granicu filozofskog govora«, ali je ne prekoraci⁶. Recimo da je takva situacija možda analognia sa situacijom koju ima njegov rad u odnosu na marksizam. Po tome, on ga se tiče kako spolja, tako i iznutra.

Tu zapravo leži i naš povod. Preuzeti prečicu koja izlazi na jedan poseban predmet, a to su Hegel i dijalektičko ukidanje i prevazilaženje (la relève = Aufhebung), mesta gde dva paralelna postupka mogu eventualno da se preseknu ili sretnu. Ovdje se može pretpostaviti da sama marksistička filozofija ne funkcioniše kao »samozasnivanje sebe«, kao apsolutna istina, nauka o naukama, nego se postavlja u određenim datim okolnostima kao teorijska intervencija (a ne sistem), nabijena onim što u poslednjoj instanci obezbeduje njen sidrište, a to je politika.⁷

I. — STRATEGIJA: sopstvenost i bliskost

»Margine« se završavaju sa jednim grafičkim dispozitivom koji treba da prekine svako dremljivo čitanje i da *pokaže* rizike razgradnje. Da ispiše dvostrukim tekstom nemogući govor filozofije svom drugom, predstavljajući ga jednom »stačnom materijalnom scenskom postavkom«. Takvo vizuelna dezorganizacija ne pokušava da dosegne samu književnost, nego pre da probije »sopstvenost« filozofije, njeno neprestano ponovno prisvajanje na uštrb drugih praksi i znanja. Staviše, ona dovodi do izbjeganja na površinu svega onoga što čitava filozofija skriva:

dva tipa moći koji njome upavljuju; njen odnos prema naukama i različitim oblastima predmeta kojima ona određuje mesto u lancu podređenosti/nadređenosti (videti »regionalne ontologije«). Njen odnos sa samom sobom, strukturalnu iluziju o njenoj naučnosti i njenoj metodi: obmotavanje pojma nad samim sobom »u spekulativno« i osporavanje pisma koje to prati⁹.

Od tada eksperimentalni stav cepa »bubnjić« filozofskog uha, postavljajući na scenu »kalemjene tekstove« i interventne tekstove, pomerajući s bočne strane brehtovsku zabrinutost o »primenljivim definicijama«, instinski tangentama mogućih političkih postavki.

»Postavke moraju da izadu iz glava kako bi se *upisale* u slike.¹⁰

Upravo zato ovaj stav *sam za sebe* definiše jednu strategiju.

Kako svaka strategija prihvata naporedno polje svojih operacija i znanje svojih prethodnika, razgradnja nam se čini neodvojivoim od *teorije dejstava* filozofskog govora u praksama gde ista obitava. Pošto ni izdaleka nije neutralna, ona *deluje!*¹¹ u našoj teorijskoj konjunkturi.

Najpre antipositivističko dejstvo: lingvistika i strukturalizam žive na nikad preispitanim idealističkim prepostavkama, a to su izvesna koncepcija znaka, formalističko zatvaranje nad zatvorenim strukturama, latentni empirizam¹².

Potom antiidealističko dejstvo. Po strani od svakog apsolutnog izvorišta, od svakog prisustva, od svake pune reči, od svakog preciznog subjekta u njegovom klasičnom obliku, nalazeći svoje naslove u ne znam kojoj stvaralačkoj snazi u umetnosti i prolazeći kroz filozofiju pod zakonitim likom neke »sopstvenosti«, nekog lica, nekog »pravnog subjekta«, kako nas na to podseća filozof svih »sopstvenosti«, Immanuel Kant:

»Posedovati Ja u njegovoj predstavi: ta moć izdiže čoveka beskrajno iznad svih živih bića. Po tome je on neko *lice*.«

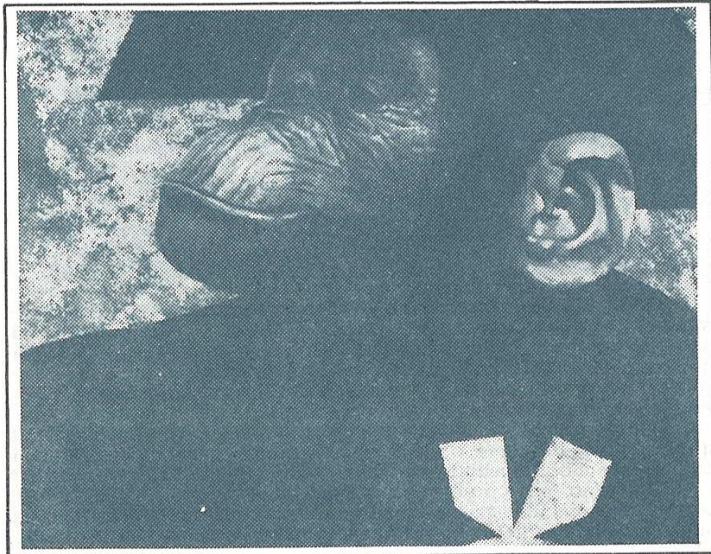
Šta je opet knjiga:

»Knjiga je pisana reč (perom ili štampanim slovima) koja se predstavlja kao govor koji neko upućuje publici pomoću *vidljivih znakova* jezika. Onaj ko govoriti publici u *sopstveno ime* zove se autor¹³.«

U celini, radi se o fundamentalnom političkom dejstvu, ako je tačno da razgradnja cilja sve sopstvenosti i može uzeti u obzir samo ono što cementira razne discipline:

»Ono što izdubljuje, što je izdubilo tu malo praznu pisano reč po put topionice, jeste propadanje sopstvenosti u svim oblastima gde bi se ona mogla, kako bi rekao jedan filozof, stvarati: u restriktivnoj političkoj ekonomiji, seksualnoj ekonomiji, semio-lingvističkoj ekonomiji, retoričkoj ekonomiji itd.¹⁴

Izbaciti na površinu sopstvenost ne znači, kako to izvesni žele, ostati u metaforičkom tekstu, nego pre uspostaviti veze između metafizike i političkih pojmove koji se tu nalaze, i to upravo tamo gde ova nije dovoljno ispitana, a to je »istorija pojma o čoveku¹⁵. Iza kritičkog dostojanstva, transcedentalnog preispitivanja, iza idealne o umu i vrhunskih svrha ljudskog društva, drži se jedan drugi govor. Govor u »divljem stanju« (kao divlja psihanaliza) koji dozvoljava dobrom malogradaninu iz Kenigsberga da izvede zaključak o nužnosti braka, gospodarenju žene nad muškarcem, *prirodnoj* superiornosti muškog roda, o jedinim svrhamu »čistog uma«.

Ali radije *poslušajmo*:

»Ako muškarac i žena hoće da uživaju uzajamno jedno u drugom, zavisno od njihovih seksualnih sposobnosti, oni moraju da se *neizostavno* ožene, a to je *nužno* prema pravnim zakonima čistog uma¹⁶.«

Pošto podvrgavanje uzajamnog seksualnog užitka *čistom* umu nije dovoljno, Kant precizira da »zahvaljujući sticanju jednog člana u muškarca« koje je »sticanje čitavog lica«, proizlazi kako uzajamnost seksualnih odnosa nije moguća nego »jedino pod uslovom braka — koji počiva na »prirodnoj superiornosti muškarca nad ženom« i neslobodi ove poslednje.

Da se ne radi o nekom prolaznom pasažu vidljivo je iz čitanja drugih tekstova¹⁷, ali tu nije — ne sumnjajmo — suština.

Ako Derida u svojoj zajedljivoj pragmatici filozofskih tekstova podvlači srodnost bliskosti (vrednosti prisustva) i sopstvenosti (vrednosti prisvajanja), onda to ne radi iz čistog lingvističkog zadovoljstva zbog

jedne sasvim platinske suptilnosti, a to je sopstven/proprius. *Bliskost*, sa svom svojom metaforičnošću (prisutnost, pogled, blistavost, vid...) održava filozofiju na »ničijoj zemlji« (»no man's land«) kakvu sanja ontologija. Ali ona pravi savez, ide ruku pod ruku, sa sopstvenošću koja, opet, priznaje svoju pripadnost pravno-političkoj instanci, jedinom mestu gde se konstituiše »pravo prisvajanja čoveka nad svim stvarima« (Hegel). Uostalom, veliki filozofi to nisu nikada krili. Kant, u prvom redu. Ali i Hegel, koji precizira da Duh može biti »kad sebe« (*bei sich*) samo u svetu privatne svojine i gradanskog društva.

Treba li dodati da Deridin rad može samo da dotakne (u srce) svaku tradicionalnu filozofiju i čitavu jednu koncepciju o istoriji filozofije, čak i u njenim najračunalnijim, sistematskim oblicima. Zar se iza reda razloga, sistema u njegovom deduktivnom aparatu ne nalazi jedan »nerazumnost«?

Naime, pretresanje bliskosti i sopstvenosti u filozofiji vodi nas odmah do centralnog pitanja, a ono glasi: da li to pretresanje može biti unutrašnja stvar filozofije, ali to, pak, navodi na nešto drugo, na *neko stanovište* koje pomera ustaljenu igru postavki?

II. POVODOM HEGELA: rAzlika, protivrečnost, dijalektika.

»U stvari, ja se trudim da kritičku operaciju usmerim upravo protiv neprestanog ponovnog prisvajanja onog rada privida u dijalektici hegelovskog tipa (koje ide do idealizovanja i emantizovanja te radne vrednosti)«.

Da dekonstrukcija nalazi u Hegelu odlučujući reper, »dovršenje jednog istorijskog perioda«, »ispunjene logocentrizma«, jeste ono što je Deerida omogućio da se oseti još od njegovog gramatološkog opusa (*O gramatologiji, Pismo i razlika, Glas i fenomen*). Ipak, u odnosu na taj opus, još uvek veoma obeležen prevagom huserlovskega motiva i »nezobilaznim« aspektom Hajdegera, *Rasejavanje* u svom *Izvan knjige, Polozaji*, i naročito *Bubnjić*, označavaju pomeranje težišta: »novi zalet hegelovskog *Aufhebung*-a u svim značenjima i eventualno s one strane Hegela«¹⁸.

otuda se rad na rAzlici nalazi u frontalnom položaju prema hegelovskoj dijalektici:

»Ako bi postojala neka definicija rAzlike, onda bi to bilo ograničenje, prekid, razaranje hegelijanskog ukidanja i prevazilaženja (la relève), svugde gde to deluje¹⁹.«

Svugde: uzeto doslovce, onoliko koliko bi svaki epistemološki rez mogao da definitivno osigura filozofiji vlastitu granicu i, još manje, vlastitu smrt:

»Rezovi se uvek fatalno urezuju u neko staro tkivo koje treba ne prestano razgradivati, u beskraj.²⁰«

To je fatalnost koju same prinude metafizičkog teksta ne bi moglo da objasne i koja, što se nas tiče, dovodi u poslednjoj instanci do determinisanosti filozofskog putem politike. Kako je upravo naglasio Altisser, u jednoj posebnoj plodnoj rektifikaciji sopstvenih istraživanja, epistemološki rez se ne udvaja u »filozofski rez«. Upotrebljavati termin filozofska »revolucija« za označavanje preobražaja koji je doneo marksim, znači razumeti zašto Lenjin može pokrenuti Hjuma, Berklija, Kantu i Didroa da bi kritikovalo empiriokriticizam.

»U filozofiji ništa nije radikalno novo jer stare teze, preuzete i pomerenе, preživljavaju i oživljavaju u nekoj novoj filozofiji. Ali ništa nije nikada potpuno uređeno²¹.«

A to nije ništa više ni pitanje o Hegelu.

Istinu govoreći, strateška uloga hegelijanske dijalektike nijeotpuno odustupna iz gramatološkog skupa. Ali Hegela tu preispitu lateralno, okolišno, kroz dvostruku igru: osobito počev od Bataja, Artoa, Sosira i Froidja.

Tako u *Pismu i razlici* (L'Ecriture et la Difference) transgresija koju je uveo Bataj otkriva uopšteno i idealizirajuće »gospodarenje« hegelijanizma. Sva ekstrafilozofska praksa kao da je probavljena i apsorbovana u procesu osmišljavanja, logosa, dijalektike.²²

Isti zglobovi horizont između filozofije i njene pozorišne drugosti, u »sufliranoj« i skrivenoj reči Artoa koja potresa »metafiziku sopstvenosti« i otudenja latinskog porekla koju je dovršio Hegel:

»Jedinstvo sopstvenosti kao ne-prljanje subjekta, apsolutno bliskog sebi, ne stvara se pre latinske epohe filozofije.²³«

Ali priroda tih dvostrukih registara vidi se zaista tek sa tekstovima *Izvan knjige* i *Bubnjić* (Tumpan) koji daju puni domet izvesnim prethodnim, nešto malo zagotonitim, tvrdnjama: »Hegel, poslednji filozof knjige i prvi mislilac pisma«.

Razapinjanje hegelijanskog teksta u njegovom vlastitom funkcionalisanju, a ne više oživljavanje otpora »književnog« porekla da bi se *Aufhebung* bolje dezorganizovao. Razgradnja prolazi kroz jednu specifičnu filoofsku operaciju pisanja: hegelijanska općinjenost prevazilazi same pojmove i odmah se uključuje u *jedan odnos* koji je *produktivan*²⁴ za Deridinu problematiku. Čitavo jedno »govorenje kroz figuru« (Dante) hvata se u mrežama hegelijanske metaforičnosti (sluh, živa materija, ton...) i postavlja, svom širinom, pitanje o granicama filozofije. Ove »figure«, ovi pojmovi u »stanju teorijskog lutjanja«²⁵ koje sadrži svaki pojmovni stav, ta »crvena« mitologija probijenog bubnjića (ali tako i imena) omogućavaju strategiji da se postavi kao unutrišnja operacija u hegelijanskom tekstu.

Nije, dakle, slučajno što se problematika »marginia« oslanja na preuzimanje hegelovske koncepcije o granici, izdvojene iz njenog logičko-epistemološkog konteksta. Uzimajući Hegela kao moto i pre-teks, Derida izgraduje svoj sopstveni tekst, ne baratajući nikada sa materijalističkim preokretanjem koje postavlja hegelovsku dijalektiku na noge i dozvoljava stvaranje *materijalističkog kontraktesta*, onako kako je Lenjin pokušao da uradi u *Filozofskim sveskama*. Od tada prevazilaženje idealizma »logocentrizmom« može da se promišlja polazeci od tumačenja Hegela.

Nije, dakle, nikakvo čudo što na tom mestu izbija »blizina« deridjevske kritike sa »svim operacijama koje su uperene protiv hegelovske

dijalektičke spekulacije od kojih je jedna i marksizam. Jer Hegel, kao »više i drukčije nego istovremeno funkcionisanje filozofije: krug krugova, sistematski oblik istine, nauka nauka. Ele, upravo je ta *iluzija filozofije o sebi* predmet markističke kritike.

»Sistematičnost je nemoguća posle Hegela. Da svet predstavlja jedan sistem, to jest jednu koherentnu celinu, to je jasno. Ali poznavanje tog sistema pretpostavlja poznavanje čitave prirode i čitave istorije koje ljudi nikada ne postignu. Onaj ko pravi sisteme mora, dakle, da *popuni* bezbrojne praznine vlastitom invencijom, to jest da se prepusti iracionalnoj imaginaciji, da se bavi *ideologijom*.«²⁶

Ostavimo ovde čak i tu čuvenu problematiku Hegelovog »materijalizma« i njegovog zašto – koje muči Lenjinove *Filozofske sveske* i zakružuje Hegela kao *rizik*, predmet *zauzimanja stava*. Neka nas elementarna opreznost, koja nam pomaže da ne poistovetimo deridovski »položaj« sa lenjinskim pojmom položaja,²⁷ ne spreči ipak da ga svrstamo »na levicu«.

Isto tako, upravo igrom jedne regulisane varke mi ovde predlaže mo jedan teorijski stav, neku vrstu »pokretanja intervenirajućih navoda« da bi se bolje baratalo odredenim poljem (Breht).

Ova tabela ima samo za cilj da proizvede »djelstvo distanciranja«, olakšavajući prolaz raznim ispoljavnjima razgradnje, ona će omogućiti da se ista preispita. Zar teorija o *djelstvu* filozofskog govora (v. napred) ne prolazi kroz praktičnu teoriju *teksta*?

1) *Djelstvo čitanja*

HEGEL: dvolik, hibrid, digraf.

to jest: izvesno razapinjanje hegelovskog teksta i dijalektike koje idealizuje materijalističke elemente pisma.

2) *Strateško djelstvo: front*

to jest: raspoređivanje »operatora uopštenosti« (razlika i rasejavanje) koji postavljaju pluralizam sukoba i njihov heterogeni modus nasprom »jedinstvenog modela« kakav daje dijalektičko ukidanje i prevazilaženje.

HEGEL: Svaka razlika se prevazilazi protivrečnošću, saglasno jednom logičko-ontološkom procesu.

DERIDA: radikalno nepoverenje prema »hegelovskom obliku frontalne kritičke protivrečnosti:

»kretanje kojim Hegel odreduje da je razlika u protivrečnosti tačno namenjena da omogući krajnje ukidanje i prevazilaženje razlike (onto-teo-teleološke)«.

Rezultat: jedna drukčija praksa Brojeva, znati računati sa dva i do četiri (magični kvadrat).

3) *Operativno djelstvo: sopstvenost i bliskost to jest:* hegelovska dijalektika kao ostvarenje sopstvenosti i svojine.

HEGEL: Subjekat je »kod sebe« u Apsolutnom znanju, a to je ostvareno gospodarenje koje hijerahizuje filozofiju nad svim stvarnim, svakom praksom.

to jest: vekovni lanci u razvijenom obliku i snazi.

4) *Djelstvo situacije: zatvaranje i igra granice*

GRANICA: odnos filozofije sa nefilozofskim.

Mali rečnik: definisati granice: obeležiti marginu filozofije.

Granica: »ima oblik uvek različitih pukotina razdeoba čiju označku ili ozljk nose filozofski tekstovi.

Raditi na granici: »raditi na pojmu granice, na granici pojma.«

Prekoračiti granicu: preći je u njenoj zatvorenosti, ne izlazeći iz toga.

5) *Polemičko djelstvo: sukob u filozofiji*

to jest: »razgradnja sadrži jednu neizbežnu fazu preokretanja« *to jest:* filozofija je »jedno zatvoreno, agonističko polje koje hijerarhizuje«.²⁸

III. O ČITANJU NEKOG STAVA: razgradnja i marksistička kritika filozofije.

Jedna takva tabela pokušava da pokaže, čisto govoreći, ono što se tu očituje kao šupljina: jama koja spaja i odvaja deridovsku razgradnju i od marksističke kritike »spekulativne filozofije«.

Marksistička kritika dužna je da pokaže »majstore na delu«, i, kroz to, da doveđe u krizu »idealizaciju« koja prati filozofiju u njenim glavnim vrednostima: sistemu, istini, subjektu... Što će reći da obavi jedno rastavljanje koje oslobada ono što filozofija kaže o samoj sebi od onog što radi, »njenu gradevinu« od njenog »gradenja«, njene »teorijske lekcije« od njenih »efektnih ponašanja«.

Uvek Breht protiv vekovnih zamki ogledala.

»Izgleda da filozof postupa poput izvesnih crtača koji obraduju odredenu površinu senčenjem, te tako prekriven i skriven crtež bode oči sam od sebe, da tako kažemo. Niko se ne vidi da pravi prave crte.«²⁹

Tu razdaljinu možemo nazvati »razsredišnjem« filozofije putem *proizvodnje nekog stanovišta*, polazeći od čega ono što filozofija sebi »podvrgava« postaje tako ono što je konstituiše (nauke, društvene prakse). To stanovište (politike kao horizonta čitanja) pomera teren filozofije i definije igru približnosti i razlika koja bi »otklonila granice« deridovskih radova.

Jer razgradnja, u svojoj najoštijoj tački (onoj koja probija neke krhke bubenje) »zadaje udarac podeli intelektualnog rada« (Engels), »klasiranju jezika« (R. Bart) u nekom društvu, podeli na discipline u oblasti društvenih nauka. Zapravo, teorija teksta navodi na promišljanje tih razdeoba na »filozofsko«, na »književno«, na »pesničko«. I to je čak neprocenjivo za jednog marksistu, ako je tačno da je u njegovoj samoj konstituciji (*Kapital*) Marks odbacio kroz »kritiku političke ekonomije« čisto i »regionalno« ekonomsko.

Ako se »društvenim naukama« postavi pitanje njihovih filozofskih prepostavki, ako se odbaci epistemologija kojom upravljaju »regionalne ontologije«, onda razgradnja dostiže pozitivizam i formalizam u njihovom nužnom dopunjavanju. Ona dovodi u pitanje sve prafilozofske naivnosti, uključujući »smicalice naučnika«: »prelaz s one strane filozofije nije okretanje stranice u filozofiji.«³⁰

Ali, reći ćete, sa kog stanovišta jedan pojam ili par pojmova mogu da se nazovu »logocentrički«? Upravo ovde Hegelov »stav« može biti indikativan. Jer, za marksizam, Deridin rad može samo da u punoj širini postavi pitanje statusa *prevazilaženja* idealizma od strane logocentrizma, to jest pitanje o mestu tih »neodlučivih« i o sukobu u filozofiji.

Razlika (ali takođe i rasejavanje) izlazi iz marksističkih kategorija i pojmova, te ne pokriva ni reči, ni pojmove, ni znakove, ni ontološke vrste. Ako se odbaci svako tumačenje koje zatvara Derid u ono što on sam hoće da razgradi, metafiziku, onda se ona može promišljati samo kao *strategema* (djelstvo br. 2 iz tabele). Proizvodači polemos-a, neodlučivi, uvežbavaju se na granici filozofije, a da opet ne zavise od binarnih prečnosti strukturalizma. Položaj više nego paradoksalan: razlika kao neki »šuplji pojam« suprotstavlja se pojmu hegelovske protivrečnosti, ne napuštajući polje izvesne »prikladnosti« za pojam i za nauku.

Ako taj pokret »brisanja« pravi probleme, onda je to zato što ostaje zatvoren u beskrajnim rezervama filozofskog teksta, omedjući njime »svjeće uslove izbjivanja i svoje granice«.

Postavimo sada jednu hipotezu: neodlučivi, koji cepaju »odlučnost« logosa, po svom platonističkom poretku, nadodređeni su kroz *djelstvo jedne efikasne dvostrukosti*. Što ih odmah situira »izvan« logike identiteta (ili čak protivrečnosti).

Isto tako o razlici

Svojom *kritičko-epistemološkom* funkcijom ona deluje kao operator opštosti (strategija: djelstvo 2) na spojevima oblasti: filozofije i psihanalize. Ona, isto tako, obeležava prostor neke »nauke« u konstituisanju, materijalističku teoriju teksta, »gramatologiju« koja je iz ideoloških razloga (filozofskih: dominantni logocentrizam) potisnuta i kao isključena iz postojećih disciplina. Upravo zbog izvesnog modela naučnosti za koji se treba interesovati: »lingvisticizam u svom strukturalnom obliku.« Bez te druge instance ne može se, istinu govoreći, promišljati nikakva »beskrajna produktivnost« teksta. Otuda jedno sporedno odbacivanje, odbacivanje drugog modela moguće naučnosti, a to je jezik kao »instrument« saobraćanja, *kao kod*³¹.

Ta kritičko-transgresivna nadredenost neodlučivih potresa društvene nauke koje je konstituisala filozofiju, i obratno, a da se taj napad »iz ugla« ne može uključiti u neku hermeneutiku ili arheologiju. Ta praksa pisane reči u ponoru« otvara jednu preciznu tačku, a to je mogućnost nekog centra, nekog subjekta, nekog izvora, neke prozirne subjektivnosti pri njenim činovima ili pri konstituisanju.

Otuda se svugde ponavlja isto pitanje, bilo spram lingvistike ili spram psihanalize: *gde se zauštavlja »granice« metafizičke prinude i da li se ona može objediniti kao takva (»zapadnjački logocentrizam«)?*

Naravno, takva problematika može da se odbaci. Ali ako se pretostavlja da je ona umešna, onda nadredenost »neodlučivih« kao da nam uneškoličko briše demarkacione linije koje su bitne za marksističku kritiku.

Deridovom odbacivanju hegelovske protivrečnosti koja se odnosi na jednu preciznu tačku, a to je preobrazaj razlike u protivrečnost, može se suprotstaviti marksističko preuzimanje Hegelovog »racionalnog jezgra« onako kako ga Lenin izdvaja, kao vrstu »minimalne dijalektičke situacije« radi promišljanja pojma procesa³²; »udvostručavanje jednog i sponzora njegovih protivrečnosti, eto osnove (jedne od »sustina«), jedne od crta, jedne od suštinskih posebnosti, ačko ne temelja dijalektike.« Upravo tako Hegel takođe postavlja pitanje.

Precizirajmo da se to materijalističko čitanje, koje prolazi kroz strategiju teksta, nalazi *izvan* granica filozofije: naročito kad je u pitanju Hegel, polazeći od *Kapitala* i od odredenog *stanovišta* u filozofiji. *Filozofske svesti* upražnjavaju »dvoboju« (idealizam-materijalizam) unutar Hegelovog teksta kao mestu politike u teoriji.

Upravo zato nam marksistička kritika izgleda neodvojiva od *udavanja teorijskih procesa u filozofske kategorije i naučne pojmove*, kao

što filozofsko-metafizički tekst ne definiše horizont »svake racionalnosti«. Što se može proveriti na naučnim pojmovima materije, proizvodnje, a obavezno uključuje status jednog *izvan-teksta*.

U tom smislu čini nam se nedovoljnim situiranje protivrečnosti koja je unutrašnja svar hegelijanizma, samo na nivo odnosa između pisma i metode (v. *Hors Livre*) i promišljanje jedinstva dijalektike u njegovoj jedino idealizirajućoj i »ontološko-religioznoj« potki. Što zatvara hegelovsku filozofiju nad samom sobom (odvajajući je od njenog odnosa sa naukama i istorijom klasne borbe) ili joj nudi samo intra-tekstualni izlaz, pa bilo to i u mnogobrojnim reinvestiranjima koje ona može izazvati, uključujući tu i marksizam.

Ako citava filozofija funkcioniše u ogledalnom obliku bezbednog sistema (zatvaranje nad sopstvenim govorom), kao što nas je Derida naučio da se »čitamo«, kroz belu mitologiju, mrežu metafora, konceptualnu hijerarhiju, *prelaz izvan granice* može da se obavi samo pod jednim uslovom, a to je razjašnjenje uslova sukoba u filozofiji. To jest, zašto se to agonističko polje (dejstvo 5), ta mreža sopstvenosti i bliskosti (dejstvo 4) može ispuniti u hegelovskoj filozofiji, na primer?

Na kraju ovako predenog puta, evo jedne teorijske naznake.

Kad Derida obnavlja tu mrežu vrednosti bliskog i sopstvenog u filozofskom govoru, zar nam tada ne dozvoljava (bilo to indirektno) da izademo iz filozofije? Uopštavanje u teoriji pojmove sopstvenosti/prihvajanja/otudjenja postaje čitljivo: to je pravnopolička instanca. Od filozofskog subjekta do »pravnog subjekta«, do *oblike subjekta*, u smislu kad Marks govori o obliku vrednosti ili obliku robe, odvija se čitava jedna stvarna, uporedna istorija koja se ne može svesti na tekst.

To će reći da iluzija filozofije o sebi, »idealizacija« koju je Brecht kritikovao, prikriva da je svaka sukobljenost u poslednjoj instanci politička.

1. Povodom tog »adamovskog« jezika, od Boga date prve ljudske reči, Derida piše: »treba da podemo u potragu za onim govorom koga je koristio, verujemo čovek bez majke, čovek koga ni jedno mleko ne podoji«. *De l'éloquence*, kompletne dela, Pleiade, str. 559. Pojedine termine smo mi podvukli.

2. Kant — *Anthropologie* — Vrin, str. 148. Dela Dantea i Kanta imaju ključni položaj prelaznih dela između dva istorijska perioda, dve kulture. Videti ocenu Engelsa iz 1893: kolosalna figura Dantea »koji je bio u isto vreme poslednji pesnik Srednjeg veka i prvi pesnik novog doba«.

Za Kanta: analiza koju je dao B. Edelman: *Prelaz u Kantovom »Učenju o pravu«*, gde je prelaz zatvoreni unutar samih teorijskih pojmove i njihove dvostrukosti. (*Misao*, br. 167).

Položaj, istina malo preokrenut, kad je reč o statusu žene. »Čoveku bez majke« može se u pozitivu suprotstaviti materinska i transgresivna funkcija Beatrice, onako kako je to učinio Filip Solers: »Žena je ona precica majke, maternog jezika (punoletnika pod starateljstvom), ka viziji (obratno od Edipa), ka vatri kakvi jesmo.« Ničeg sličnog u filozofiji. Zašto?

3. *Imati uho filozofije*, Razgovor sa Lisetom Finas. *La Quinzaine littéraire* od 16. do 30. novembra 1972.

4. *Positions*, Edition de Minuit, str. 68-70.

5. Sve te kategorije su razjašnjene u delu *Positions*. Napomenimo da one u samim terminima navode na svoj marksistički »ekvivalent«.

6. *Positions*, str. 14 i *Marges*, str. 9.

7. V. Lui Altiser, *Odgovor Ž. Levisu*, Maspero, str. 12-14: »filozofija je u poslednjoj instanci klasna borba u teoriji«.

8. Prema jednom izazu iz *La Dissémination*. Taj stav bi se mogao uporediti sa stavovima iz *La Double Séance* i *La Dissemination*. Bilo bi uputno, još šire, preispitati kritičke funkcije »stavova« sa dve kolone: Lenjinov stav u *Filozofskim sveksama*, Brehtov politički stav u njegovim *Esejima o fašizmu*. *Radovi o politici i društву*, L'Arche, str. 149.

9. O dva tipa hijerarhija: *Marges*, str. XI i XV.

10. B. Brecht, *Radovi o politici i društву*, 135.

11. *Positions*, 119 i d.

12. Kritika strukturalizma je stalna tema Žaka Deride od 1963: *Force et Signification*. Posebno eksplicitna u tom smislu u tekstu »La structure, le signe et

king kong sreće volis stivensa majkl ondatje

KING KONG SREĆE VOLIS STIVENSA

Uzmimo dve fotografije

Volis Stivens i King Kong

(Ima li značaja to što ja jedem bananu dok ovo pišem?)

Stivens je dostojanstven, blag, bela i čista
kravata na pruge. Poslovan čovek, ako ne računamo
crne, debeljuškaste ruke, ogoljeni mozak
misao u njemu.

Kong posrće
izgubljen u najgorškim ulicama još jednom
mravinjak uz nemireni automobila po nožnim prstima.

Misli li na šta usredsredene.
Prsti plastični, električni pod kožom.
Odaziva se na poziv Metro Goldvin Mejera.

U međuvremenu V.S. u odelu
razmišlja o haosu, razmišlja o ograničenostima.

U glavi — zamaci oštrog bola
isterivanje duhova,
grmljavina sputane krvi.

Ruke mu ištiču iz kaputa i
postavljaju se u senku ubice.

le jeu dans le discours des sciences humaines«, oktobra 1966: u punoj teorijsko-strukturalnoj konjunkturi.

13. *Anthropologie du point de vue pragmatique*, str. 17 (Vrin) i *Métaphysique des moeurs. Doctrine du droit*, Vrin, str. 169. Dodajmo da je kod Kanta pisana reč promišljena na osnovu govoru, pa čak i glasa: »pisac govor na javni način«.

14. *Imati uho filozofije*. Razgovor sa Liset Finas. *La Quinzaine littéraire*, od 16. do 30. novembra 1972.

15. *Marges*, str. 137.

16. Kant, *Méthaphysique des moeurs*. Bračno pravo, 156-157 (termine smo mi podvukli).

17. Lako se možemo u to uveriti kroz funkcije metafore i potke žene-matre u Platonovom *Timeju*. V. po toj tački: *Platona farmacija* u *Dissémination* i J. Goux: *Numismatiques* (str. 66-67). Frojd, Marks, ekonomija i simbolika (Seuil). Radi provere: Hegelov tekstovi u *Principima filozofije prava*, str. 161 i slijedeće: »Moralna supstanca kao pojam deli se po sebi da bi iz te razlike oživelje kao konkretno jedinstvo«. Ta podela porodiće unutar pojma je takva da je jedno, muškarac, »duhovnost«, moć čija je delatnost usmerena ka vanjskom (država, nauke), dok je drugo (žena) »duhovnost koja se održava u jedinstvu« kao »pasivno i subjektivno«. Spekulativna drama gde monogamija, vlasništvo nalaze svoju legitimnost. Po tim pitanjima upućujemo na knjigu Bernara Edelmana: *Le droit sains par la photographie*, Maspero: hegelovski filozofski oblik počinje da konkretno funkcioniše polazeci od teorije oblike kao pravnog subjekta.

18. *Marges*, 11.

19. *Positions*, 55.

20. *Idem*, 35.

21. L. Altiser, *Odgovor Džonu Levisu*, Maspero, str. 56-60. Govoriti o »filozofskoj revoluciji« znači podrazumevati mogućnost »kontrarevolucije... i pokazati posebne veze između filozofskog preobražaja i političkog preobražaja.

22. *L'écriture et la différence*, Od sužene do uopštene ekonomije.

23. *Idem*, v. La parole soufflée.

24. Produktivan, u smislu da filozofski rad integriše neki fikcijski trenutak. Odnos prema Hegelu se ne svodi samo na pojам, nego se zameće oko mreže metafora.

25. Izraz koji je upotrebio Altiser u predavanju o Rusou.

26. Engels, *Anti-Dühring*, Editions Sociales. Iстичанje je naše.

27. Posebno se pozavamo na razmernu pisanja između Žan-Luja Udbina (Hudebine) i Žaka Deride na kraju *Positions* (str. 126 i slijedeće).

Lenjinistički pojam »zauzimanje stava« pretpostavlja da filozofija izražava klasnu borbu na teoretskom planu što je sastavni deo razumevanja odnosa između ideologije i nauke.

28. Svi citati uzeti su iz raznih Deridinih tekstova.

29. Breht, *Radovi o politici i društву*, L'Arche, »O idealizmu«, 111-112.

30. L'—*Écriture et la différence*, 421. Deridin naznake u vezi sa »razgradnjom« intelektualne podele rada traže od marksističkih promišljanja da prodube rad sa odnosima infrastrukture/superstrukture. One će morati da podu od Gramševog dopriroса teorija o intelektualcima, o hegemoniji... i kroz ponovno isčitanje statusa s.perspekturā unutar *Kapitala*. Cini se da je taj teorijski rad sada u toku.

31. Ova dvostruka orijentacija bi, sama za sebe, zasluzivala dugo razvijanje u vezi sa pretpostavkama jedne, *materijalističke teorije teksta*. Recimo da jedna takva nauka o diskursima i o tekstu ne može da se konstituiše izvan istorijskog materijalizma, izvan centralne uloge jedne teorije ideologije koja se tiče njihove institucionalne stvarnosti, s tim što razni ideoleski aparati samo organizuju hegemoniju jedne klase. Po tim problemima upućujemo na rasprave sa Kolokvijem u Kliniku: *Knjževnost i ideologije* (Edition de la Nouvelle Critique), na radeve Julie Kristeve: *Semeiotike: istraživanja za semanalizu* (Seuil) i na skorašnju knjigu Režin Roben (Régine Robin) *Lingvistika i istorija* (A. Colin), koja načinje problem frontalno.

32. Lenjin *Filozofske sveske*. Celokupna dela, tom 38. (Moskovsko izdanje), 343. *Minimalna dijalektička situacija*, u smislu kada se strukture materijalističke dijalektike ne iscrpljuju u preokretanju hegelijanskih figura. »Dijalektika se može ukratko definisati kao teorija o jedinstvu suprotnosti. Kroz to će se despoti do jezgra dijalektike, ali to zahteva objašnjanja i razrade« (idem, 211). Objašnjenja i razrade: isto se tako može reći da lenjinističko pitanje o nejednakom razvoju, tipologija protivrečnosti (antagonističke i neantagonističke), analiza koja je unutrašnja stvar neke protivrečnosti zbog nejednakog odnosa njenih ašpekata, pretpostavljuju jedan a ili post hegelianizam, neodvojivo vezan za razvoj marksističke nauke i za novi status političke prakse koja je prati. Dijalektička metoda »je neupotrebljiva u svom hegelijanskom obliku« (Engels).

Sa francuskog: Ljiljana Cvijetić-Karadžić

MAJKL ONDATJE (Michael Ondatje) se rodio u Cejlонu 1943. Školovao se u Engleskoj a došao u Kanadu početkom šezdesetih. Danas jedan od najistaknutijih kandidatskih književnika. Objavio više knjiga poezije kao i romane »Sabrana dela Biliha Kida«, »Kroz klanicu« i autobiografsku prozu »Porodična crta«. Dva puta je dobio najvišu kanadsku književnu nagradu — »Governor General's Award«. Bavi se i filmom i fotografijom.

PROMETEJ SA KRILIMA

Položili su ga ukoso i vešto na stenu,
ne bi li ga hramajuće sunce oslepe do podneva,
rascepilo usnice i očne kapke, izbelelo kosu
i zgrušalo krv na izgrijenim usnama i bedrima.

Ptica će doći, kljucaće po smeđuranom telu,
tući po rebrima i ljuštiti stvrđenu kožu
sve do mraka, gustog i crnog,
kada će ptica blijući odleteti.

Raspukli zglobovi oslobođeni se grča
pa tu, obešen, on poče da posmatra more kako do pola preplavljuje
kožu, ujedajući kao peroksid, otupljuje čula
i beše ponovo u stanju da se nasmeje.

Zevs

sedeći uz plodove grožda i bogove
ispunjenu košticu
i začuđeno stade da posmatra tog čoveka
koji je izbeljenog oka i grozničavom požudom
zavodio hor sirenu u noći.

S engleskog: Velimir Kostov